

Research Paper

Analysis of the effect of social norms on the resilience of rural households against floods with the mediating role of self-efficacy

Esmail Askari¹, Moslem Savari^{1*}, Marzieh Rezaei²

1. Department of Agricultural Extension and Education, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan, Mollasani, Iran
2. Department of Natural Resources Engineering, University of Hormozgan, Bandar-Abbas, Hormozgan, Iran

ABSTRACT

The resilience of rural households plays a key role in reducing the consequences of crises and increasing the ability to adapt to environmental changes. However, most previous research has focused on examining the dimensions of vulnerability of these households and has paid less attention to identifying the factors affecting resilience. While analyzing these factors can pave the way for targeted policies to strengthen the sustainability and empowerment of rural communities. In this regard, this study was conducted with the general aim of examining the effect of social norms on the resilience of rural households in dealing with floods with the mediating role of self-efficacy. The population studied in this study included households living in rural areas of Shushtar County, located in Khuzestan Province in southwestern Iran; a region with a diverse social structure and a history of experiencing natural hazards, which provides a suitable platform for analyzing preventive behaviors and collective responses in the face of floods. The main research tool was a questionnaire whose validity was confirmed by a panel of experts and its reliability by Cronbach's alpha coefficient. Data analysis was performed in two descriptive and inferential sections using SPSS and Smart PLS software. The results showed that the research variables, namely social norms and self-efficacy, are able to explain 60.4% of the variance in the resilience of rural households to cope with floods. In addition, the results showed that the social norms variable was the strongest influential variable in this field. In general, the results of this research can provide new insights for policymakers in this field in order to increase the resilience of local communities in the context of hazards.

resilience, rural households, floods, climate hazards, risk reduction.

Keywords:

*Corresponding Author: moslem_savari@yahoo.com

Copyright© 2026, TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

فصلنامه آمایش فضا و ژئوماتیک

تحلیل اثر هنجارهای اجتماعی بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی در برابر سیلاب با نقش میانجی خودکارآمدی

اسماعیل عسکری^۱، مسلم سواری^{۲*}، مرضیه رضایی^۳

۱. کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران
۲. دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران
۳. دانشیار گروه مهندسی منابع طبیعی، دانشگاه هرمزگان، بندعباس، ایران

چکیده

تاب‌آوری خانوارهای روستایی نقش کلیدی در کاهش پیامدهای بحران‌ها و افزایش توان سازگاری با تغییرات محیطی دارد. با این حال، بیشتر تحقیقات گذشته تمرکز خود را بر بررسی ابعاد آسیب‌پذیری این خانوارها گذاشته‌اند و کمتر به شناسایی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری پرداخته‌اند. در حالی که تحلیل این عوامل می‌تواند راهگشای سیاست‌گذاری‌های هدفمند برای تقویت پایداری و توانمندی جوامع روستایی باشد. در این راستا این پژوهش با هدف کلی اثر هنجارهای اجتماعی بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مقابله با سیلاب نقش میانجی خودکارآمدی انجام شد. جامعه مورد بررسی در این پژوهش، شامل خانوارهای ساکن در نواحی روستایی شهرستان شوشتر واقع در استان خوزستان در جنوب غربی ایران بود؛ منطقه‌ای با ساختار اجتماعی متنوع و سابقه تجربه مخاطرات طبیعی، که بستر مناسبی برای تحلیل رفتارهای پیشگیرانه و واکنش‌های جمعی در مواجهه با سیلاب فراهم می‌سازد. ابزار اصلی تحقیق پرسشنامه‌ای بود که روایی آن توسط پانل متخصصان و پایایی آن توسط ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی توسط نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS انجام شد. نتایج نشان‌دهنده تغییرات معنی‌دار در هنجارهای اجتماعی و خودکارآمدی قادرند که ۶۰/۴ درصد از واریانس تاب‌آوری خانوارهای روستایی مقابله با سیلاب را تبیین کند. علاوه بر این، نتایج نشان داد که متغیر هنجارهای اجتماعی قوی‌ترین متغیر اثرگذار در این زمینه بود. به طور کلی نتایج این تحقیق می‌تواند بینش‌های جدیدی را برای سیاست‌گذاران این حوزه در راستای افزایش پایداری جوامع محلی در بستر مخاطرات را فراهم کند.

واژگان کلیدی:

تاب‌آوری، خانوارهای روستایی، سیلاب، مخاطرات اقلیمی، خودکارآمدی

نویسنده مسئول

* moslem_savari@yahoo.com

این مقاله به صورت دسترسی آزاد منتشر شده و تحت مجوز (TMU Press). ۲۰۲۶، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس © کپی‌رایت
قرار دارد. بر اساس این مجوز، شما می‌توانید این مطلب را در هر Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 بین‌المللی
قالب و رسانه‌ای کپی، بازنشر و بازآفرینی کنید و یا آن را ویرایش و بازسازی نمایید، به شرط آنکه نام نویسنده را ذکر کرده و از آن برای مقاصد
غیرتجاری استفاده کنید.

مقدمه

گزارش‌های IPCC نشان می‌دهد که از دهه ۱۹۷۰، حدود ۴۵ درصد از کل بلایا مربوط به سیل بوده‌اند و در سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۹ بیش از ۳۰ درصد از خسارات اقتصادی ناشی از سیل بوده است (Mohuya et al., 2025). از زمان‌های بسیار قدیم، سیل یک فاجعه جهانی با تأثیرات ویرانگر بر انسان‌ها و اموال او بوده است (Nyam et al., 2024; IPCC, 2022). سیل از جمله شایع‌ترین و مخرب‌ترین بلایای طبیعی در سراسر جهان است که باعث خسارات گسترده به زیرساخت‌ها، خسارات اقتصادی قابل توجه، آوارگی جوامع و بحران‌های بهداشت عمومی می‌شود (Torabbeigi et al., 2024; Shen et al., 2022; Ahmmadi et al., 2024). در سراسر جهان سیل یکی از پر هزینه‌ترین بلایای طبیعی است که بر اقتصاد، جامعه و مردم تأثیر می‌گذارد (Kaur et al., 2025). بنابراین، سیل در حال تبدیل شدن به یک اتفاق رایج در سطح جهان تبدیل شده که تأثیرات اقتصادی - اجتماعی قابل توجهی دارد (Devitt et al., 2023). در طول چهار دهه گذشته سیل بیش از یک تریلیون دلار خسارات جهانی ایجاد کرده و خسارات سالانه آن ۴۰ میلیارد دلار در سال تخمین زده می‌شود (Munich, 2022). در بین سال‌های ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۷ بیش از دو میلیارد نفر در سراسر جهان تحت تأثیر سیلاب قرار گرفتند (WHO, 2022). براساس آخرین گزارش‌های سازمان ملل متحد آسیا ۴۱ درصد از بلایای موجود در جهان را در ۲۰ سال گذشته به خود اختصاص داده‌اند و میلیون‌ها نفر را تحت تأثیر قرار داده و خسارات اقتصادی قابل توجهی را به بار آورده است (UNDRR, 2020). براساس آخرین گزارش‌های آب و هوایی حوادث سیل منجر به بیش از ۴۰ میلیارد دلار خسارات در آسیا شده است (Aon, 2024). براساس گزارش مرکز تحقیقات اپیدمیولوژی بلایا^۱ در سال ۲۰۲۳ حدود ۱۶۵ رویداد سیل را در سطح جهان ثبت کرد که به ترتیب باعث کشته شدن و تحت تأثیر قرار دارد بیش از ۷۷۰۰ و ۳۲ میلیون نفر شد (CRED, 2023).

به‌طور کلی سیل یک پدیده طبیعی است که می‌تواند بیشترین تأثیر را بر جمعیت انسانی جهان داشته باشد (Savari et al., 2025). این امر به طور مستقیم یا غیرمستقیم بر معیشت جوامع آسیب‌دیده تأثیر می‌گذارد (Dar et al., 2013). در ایران نیز طی دهه‌های اخیر خسارات مالی ناشی از سیل افزایش یافته است و قربانیان این حادثه بیشتر روستاییان بوده‌اند (Jalili-Bak et al., 2023). ایران ششمین کشور مستعد بلایای طبیعی در جهان است. بخش عمده بلایای طبیعی در این کشور در مناطق روستایی رخ می‌دهد که به دلیل ضعف امکانات در این نواحی شدت آسیب‌پذیری بیشتر است (Ahmadi et al., 2023). آمارهای سیل نیز در ایران بیانگر روند افزایش آن طی دهه‌های اخیر بوده است و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی زیادی را برای ساکنان در بر داشته است (Abdollahzadeh & Sharifzadeh, 2023). براساس آخرین گزارش مدیریت بحران ایران در سال ۲۰۱۹ بیش از ۲۵ استان که شامل ۲۰۰ شهر و ۴۳۰۴ روستا تحت تأثیر بحران سیل و طغیان رودخانه‌ها قرار گرفت که بیش از ۶۰ هزار واحد مسکونی شهری و روستایی آسیب دیده‌اند (سازمان مدیریت بحران ایران، ۱۳۹۸). براساس آمار در خرابی‌های سیل در مناطق روستایی منجر به تخلیه کامل ۳۵۰ روستا در ایران شد (Abdollahzadeh & Sharifzadeh, 2023).

دغدغه بیشتر سیاستگذاران این است که چه عواملی می‌تواند به انعطاف‌پذیری بیشتر خانوارهای روستایی در برابر سیل

¹ Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED)

کمک کند (Thennakoon et al., 2020; Alhassan et al., 2019). فوریت فزاینده و شدت تغییرات آب‌وهوایی بر اهمیت تاب‌آوری به‌عنوان یک جزء حیاتی برنامه‌ریزی روستایی تأکید شده است (Leichenko, 2011; Coaffee and Clarke, 2015; Mustafa et al., 2018). بنابراین، تاب‌آوری برای پایداری خانوارها در مواجهه با شوک‌های اقلیمی دائمی و غیرقابل پیش‌بینی بسیار حیاتی است، با این حال تاب‌آوری خانوارهای روستایی در طول حوادث سیل تحت تأثیر عوامل بسیاری است (Thennakoon et al., 2020; Ali and Rahut, 2020; Deressa et al., 2009). در رویکرد تاب‌آوری بجای اتکای صرف به اقدامات حفاظتی عمومی مانند احداث دیوارهای سیل، در این رویکرد انتظار می‌رود افراد مسئولیت خود را برای جلوگیری و آمادگی برای بلایای سیل برعهده بگیرند (Semnan et al., 2023). و با تلاش‌های عمومی برای کاهش خطرات سیل بتوانند اموال خود و دیگر خانوارها را حفظ کنند (AIDR, 2017). یکی از عوامل اثرگذار در این زمینه هنجارهای اجتماعی است (Savari et al., 2025). هنجارهای اجتماعی به عنوان یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی برای کاهش مؤثر خطر بلایا بسیار مهم است، زیرا زمینه همکاری را به هنگام هشدارها و اتخاذ تدابیر حفاظتی برمی‌انگیزد. برعکس، نبود هنجارهای اجتماعی در این زمینه موجب تأخیر در پاسخ‌ها می‌شود و آسیب‌پذیری ناشی از بلایا را تشدید می‌کند (Abunyewah et al., 2023). در تحقیقات ریسک بلایا، هنجارهای اجتماعی مثبت تلقی می‌شود و افراد و جوامع را قادر می‌سازد تا شبکه‌ها و پیوندهای قوی برای اطمینان از اشتراک‌گذاری اطلاعات و منابع برای مدیریت بلایا و تاب‌آوری جامعه ایجاد کنند (Islam et al., 2018; Birkmann et al., 2022). علاوه بر این، تحقیقات نشان می‌دهد که هنجارهای اجتماعی در مدیریت بلایا و تاب‌آوری جامعه بسیار مهم است (Akbar & Aldrich, 2018; Pandey, 2019; Savari et al., 2025).

اما تحقیقات نشان می‌دهد که هنجارهای اجتماعی علاوه بر اینکه می‌تواند منجر به بهبود تاب‌آوری در مقابله سیلاب شود می‌تواند زمینه بهبود خودکارآمدی افراد برای مقابله با بلایا شود (Savari et al., 2025). مفهوم خودکارآمدی به باور یک فرد در رابطه با توانایی‌هایش در پذیرش رفتارهای توصیه شده به منظور انجام اقدام‌های لازم همراه با دریافت نتیجه مطلوب اشاره دارد (Truelove et al., 2015; Kuruppu & Liverman., 2011). خودکارآمدی شایستگی فرد را برای مشارکت در رفتار محافظتی مورد بحث برجسته می‌کند (Baah et al., 2025). مطالعات مختلف بر اهمیت خودکارآمدی بر تأثیرگذاری بر رفتار جوامع محلی برای انجام اقدامات سازگاری و حفاظتی مقابله با سیل و مخاطرات تأیید کردند (Gebrehiwot and van der Veen, 2015; Savari et al., 2025). هنجارهای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی، نگرش‌ها، ادراکات و رفتارهای فرد را تقویت می‌کنند و برای افراد و گروه‌ها سود به همراه دارند (Cao et al., 2022). به عنوان مثال Panday و همکاران (۲۰۲۱) از یک رویکرد کیفی برای بررسی نقش هنجارهای اجتماعی در بازسازی جوامع روستایی مقاوم در برابر زلزله در نپال استفاده کرد و نشان داد که هنجارهای اجتماعی می‌تواند زمینه آمادگی و مقاوم سازی جوامع را در مقابله با بلایا افزایش دهد زیرا می‌تواند خودکارآمدی افراد را تقویت کند.

بر اساس مطالب ارائه‌شده، هنجارهای اجتماعی به‌عنوان یکی از ابعاد مهم سرمایه اجتماعی، هم به‌صورت مستقیم و هم غیرمستقیم بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مواجهه با مخاطرات طبیعی از جمله سیلاب تأثیرگذار هستند. این

تأثیرگذاری از طریق تقویت یا تضعیف خودکارآمدی افراد در جامعه روستایی صورت می‌گیرد. خودکارآمدی، به‌عنوان باور فرد به توانایی خود در مدیریت شرایط دشوار، نقش واسطه‌ای در این رابطه ایفا می‌کند و می‌تواند به‌طور قابل‌توجهی سطح آمادگی و واکنش مؤثر خانوارها را در برابر بحران‌ها افزایش دهد. هنجارهای اجتماعی، شامل ارزش‌ها، باورها، و انتظارات مشترک در یک جامعه، می‌توانند رفتارهای فردی و جمعی را در زمینه آمادگی برای بحران، مشارکت در اقدامات پیشگیرانه، و حمایت اجتماعی تحت تأثیر قرار دهند. زمانی که این هنجارها در جهت تقویت حس مسئولیت‌پذیری، همکاری، و اعتماد به نفس فردی شکل گرفته باشند، زمینه‌ساز ارتقاء خودکارآمدی و در نتیجه افزایش تاب‌آوری خواهند بود. اهداف اختصاصی زیر به شرح زیر است:

- بررسی تاثیر هنجارهای اجتماعی بر خودکارآمدی جوامع محلی در مقابله با سیلاب
- بررسی تاثیر هنجارهای اجتماعی بر تاب‌آوری جوامع محلی در مقابله با سیلاب
- بررسی تاثیر خودکارآمدی بر تاب‌آوری جوامع محلی در مقابله با سیلاب

مبانی نظری

تاب‌آوری

امروزه دیدگاه‌ها و نظریه‌های مربوط به مدیریت بلایای طبیعی و توسعه پایدار به‌دنبال ایجاد جوامع تاب‌آور در مقابله با حوادث محیطی گوناگون هستند. با این تفاسیر بسیاری از محققان معتقدند، تاب‌آوری یکی از مهمترین موضوعات برای رسیدن به پایداری می‌باشد (Savari et al., 2023). روانشناسان، تاب‌آوری را مجموعه اعمالی تعریف می‌کنند که به افراد کمک می‌کند تا بر ناملايمات و استرس غلبه کنند (Seyed Akhlaghi & Taleshi, 2018). صاحب‌نظران معتقدند، زیستن در بستر مخاطره‌های طبیعی، لزوماً به معنای خسارت‌بار بودن و آسیب‌پذیری نمی‌باشد، بلکه فقدان تاب‌آوری و میزان شناخت و درک افراد از درجه، نوع و نحوه مخاطره‌آمیز بودن باعث ایجاد خسارت می‌شود (Zhou et al., 2010). تاب‌آوری به‌دلیل پویا بودن واکنش جامعه در برابر مخاطرات، نوعی آینده‌نگری جهت بسط و گسترش گزینه‌های سیاستی برای رویارویی با عدم قطعیت و تغییر به حساب می‌آید. در این صورت، افزایش تاب‌آوری می‌تواند در مواجهه با مخاطرات منجر به ایجاد افزایش ظرفیت سازگاری و معیشت پایدار جامعه شود (Marschke & Berkes, 2006).

هنجارهای اجتماعی

هنجارهای اجتماعی شیوه‌های رفتاری معینی است که در گروه یا جامعه متداول است و فرد در جریان زندگی خود آن را می‌آموزد، به کار می‌بندد و نیز انتظار دارد که دیگر افراد گروه یا جامعه آن را انجام دهند. هنجارها، رفتار، قاعده، معیار، یا میزانی است که با آن رفتار اجتماعی اشخاص در جامعه سنجیده می‌شود. هر رفتاری که با آن تطبیق کند، رفتاری است به‌هنجار و اگر نسبت به آن انحراف داشته باشد نابه‌هنجار نامیده می‌شود (Zobayri & Karimi, 2013). هنجارهای اجتماعی به شناخت افراد از رفتارهای جریان اصلی اشاره دارد که می‌تواند علایق فردی را بشکند و ترجیحات را تغییر دهد. هنجارهای اجتماعی بازدارنده می‌توانند توضیح دهند که چرا برخی افراد تمایل به پذیرش دارند اما رفتارهای

آمایش فضا و ژئوماتیک

سازگاران انجام نمی‌دهند. هنجارهای اجتماعی می‌توانند توضیح دهند که چگونه رفتارهای خاص می‌توانند در داخل گروه گسترش یابند (Bollinger et al., 2020). به طور کلی هنجارهای اجتماعی قراردادهای اجتماعی هستند که از طریق تعامل همه اعضای که در یک شبکه از روابط زندگی می‌کنند شکل می‌گیرند. به طور موثر رفتار افراد یا گروه‌ها را محدود و تنظیم می‌کند، اعتماد اجتماعی و همکاری متقابل را بین افراد ارتقا می‌دهد (Tiwari et al., 2019).

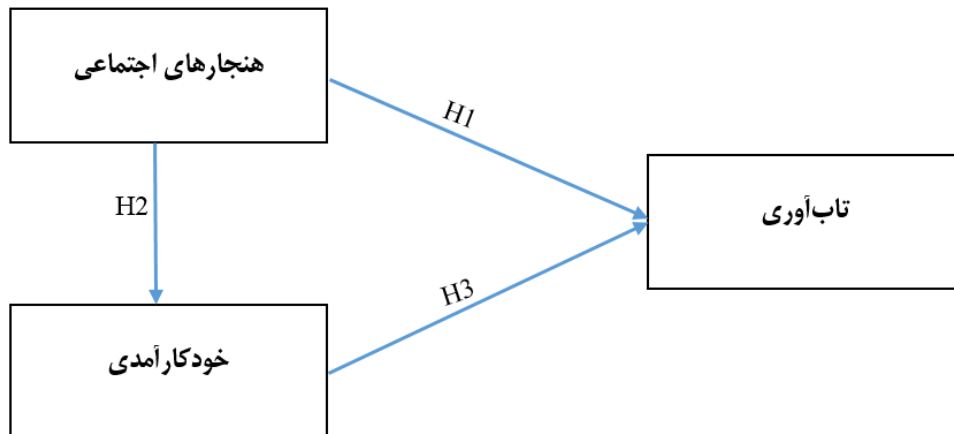
خودکارآمدی

خودکارآمدی یا احساس شایستگی، کفایت و قابلیت در کنار آمدن با زندگی (Schunk et al., 2010) یکی از فرایندهای شناختی است که افراد بسیاری با آن رفتارهای اجتماعی و ویژگی‌های شخصی خود را گسترش می‌دهند (Banshi & Amirian Zadeh, 2014). خودکارآمدی متغیری است که بندورا (۲۰۰۶) آن را توان سازنده‌ای می‌داند که بدان وسیله، مهارت‌های شناختی، اجتماعی، عاطفی و رفتاری انسان برای تحقق اهداف مختلف به گونه‌ای اثربخش سازماندهی می‌شود. به نظر وی داشتن دانش، مهارت‌ها و دستاوردهای قبلی افراد پیش‌بینی کننده قوی برای عملکرد آینده افراد نیستند، بلکه باور انسان درباره توانای‌های خود در انجام امور به چگونگی عملکرد خود در انجام امور بر چگونگی عملکرد او موثر است به طوری که او معتقد است اگر فردی استعدادها و فوق‌العاده برخوردار باشد، لیکن باور ضعیفی نسبت به توانایی خود داشته باشند، از توانایی‌های خود استفاده کمتری می‌کند. خودکارآمدی عبارت است از حس توانمندی و اعتماد فرد به رفتارهایی که جهت به دست آوردن یک نتیجه، توسط وی اعمال می‌شود (Valois et al., 2017). خودکارآمدی و تأثیر دوسویه آن بر محیط از مولفه‌های کلیدی نظریه‌ی شناختی اجتماعی است (Raskauskas et al., 2015). باورهای خودکارآمدی افراد نقش مهمی در چگونگی نگرش آن‌ها به موقعیت مختلف دارند. این باورها نقش محوری در تعیین احساس، فکر و رفتار افراد دارد (Goulao, 2014). افراد با احساس خودکارآمدی بالا، مسائل و اهداف چالش انگیز را انتخاب می‌کنند و تعهدات عمیقی نسبت به آن‌ها دارند. همچنین تدابیر شناختی، راهبردهای مختلف و مؤثر و اهداف انگیزشی دقیق و روشنی گرایش دارند. در مواجهه با شکست، به خود مطمئن هستند، موانع را برطرف کردنی می‌بینند، فعالانه راهی غلبه بر مشکلات پیدا می‌کنند و انتظار دارند تلاششان نتایج دلخواه ایجاد کند (Sungur & Gungoren, 2009). اما افراد با احساس خودکارآمدی پایین از مسایل و مشکلات چالش برانگیز پرهیز می‌کنند. این افراد تعهدات ضعیفی نسبت به هدف‌هایشان دارند و هنگام مواجه شدن با موانع، به جای جستجوی راه‌حل‌ها، بر شکست‌ها و نتایج منفی خود متمرکز می‌شوند (Zimmerman, 2008). بنابراین، پژوهش‌ها نشان می‌دهند خودکارآمدی در شکل‌دهی به رفتار فردی و دستیابی موفق با اهداف نقش قدرتمندی دارد (Steese et al., 2006).

چارچوب نظری

چارچوب نظری پژوهش حاضر بر مبنای تعامل میان سه مؤلفه کلیدی یعنی هنجارهای اجتماعی، خودکارآمدی، و تاب‌آوری خانوارهای روستایی شکل گرفته است. این چارچوب می‌تواند مبنایی برای تدوین فرضیه‌های پژوهش، طراحی مدل مفهومی، و اجرای مطالعات میدانی در حوزه مدیریت بحران و توسعه پایدار روستایی باشد (شکل ۱).

آمایش فضا و ژئوماتیک

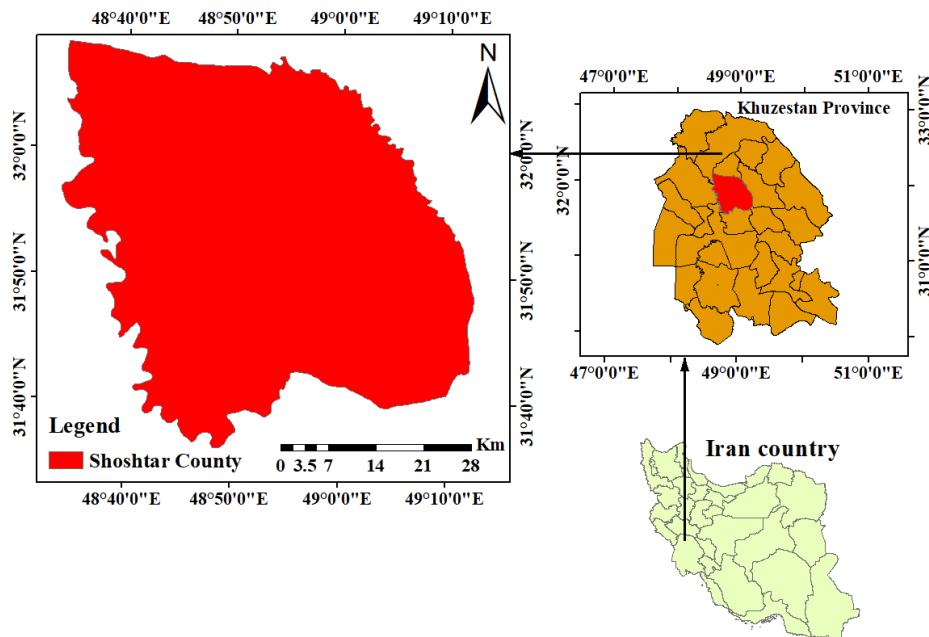
شکل ۱- چارچوب نظری تحقیق

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه

شوشتر یکی از شهرستان‌های استان خوزستان در جنوب غرب ایران است (شکل ۲). شوشتر به عنوان یکی از قطب‌های کشاورزی استان خوزستان، در زمینه تولید محصولات کشاورزی رتبه دوم استان را به خود اختصاص داده است. اما در سال‌هایی که سیلاب به وقوع می‌پیوندد بیش از ۱۰۰۰ هکتار از اراضی کشاورزی در این شهرستان به دلیل سیلاب از چرخه تولید خارج می‌شوند. این شهرستان در سال‌های گذشته چندین بار تحت تأثیر سیلاب قرار گرفته و روستاهای زیادی در این شهرستان تحت محاصره سیلاب قرار گرفتند و خیلی آن‌ها زیر آب رفتند. به‌طور کلی شهرستان شوشتر در استان خوزستان بیش از بقیه شهرستان به دلیل موقعیت جغرافیایی آن تحت تأثیر سیلاب قرار گرفته است (Savari et al., 2025). به عنوان مثال نتایج گزارش و خرابی‌های سیل در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد در بخش شعبیه یکی از بخش‌های شهرستان شوشتر بیش از ۳۶ روستا زیر آب رفتند و خسارات زیادی را متحمل شدند (Savari et al., 2024).

آمایش فضا و ژئوماتیک

شکل ۲- منطقه مورد مطالعه

روش شناسی

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر زمانی مقطعی بود. جامعه آماری تحقیق شامل شوشتر کلیه خانوارهای روستایی در معرض سیل در شهرستان شوشتر می‌باشد. به منظور برآورد حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰) استفاده شد و ۳۵۳ نفر از سرپرستان خانوار روستایی برای مطالعه با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای چند مرحله‌ای برای مطالعه انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری طبقه‌ای چندمرحله‌ای یکی از روش‌های پیشرفته در تحقیقات آماری است که برای انتخاب نمونه از جامعه‌های بزرگ و متنوع استفاده می‌شود. در این پژوهش نیز سعی شد ابتدا شهرستان شوشتر براساس طبقه بندی مرکز آمار ایران به سه بخش شعیبیه، میان آب و مرکزی طبقه بندی شد. در مرحله بعد از هر بخش دو دهستان و در نهایت از هر دهستان دو روستا برای مطالعه انتخاب شدند که در مجموع تعداد روستاهای مورد مطالعه به ۱۲ عدد رسید. ابزار اصلی تحقیق پرسشنامه بود که از دو بخش تشکیل شده است. بخش اول: این بخش شامل ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای سرپرست خانوارهای روستایی و بخش دوم: شامل آیت‌هایی برای سنجش چارچوب نظری تحقیق بود به طور که ۴ گویه برای خودکارآمدی، ۶ گویه تاب‌آوری و ۴ گویه برای سنجش هنجارهای اجتماعی بود. در این پژوهش از دو روش برای سنجش روایی استفاده شد. (۱) روایی محتوایی: این نوع روایی به بررسی ظاهر و ساختار پرسشنامه می‌پردازد و مشخص می‌کند که آیا سؤالات به‌طور واضح و قابل فهم طراحی شده‌اند یا خیر. به عبارت دیگر میزان پوشش‌دهی سؤالات پرسشنامه نسبت به تمامی جنبه‌های موضوع مورد بررسی را ارزیابی می‌کند. برای بررسی روایی محتوایی پرسشنامه

آمایش فضا و ژئوماتیک

گروهی متخصص که مسلط به موضوع پژوهش هستند دور هم جمع می شوند و در مورد ابزار اندازه گیری پژوهش نظر می دهند. در این پژوهش از متخصصان مختلف موضوع مانند منابع آب، ترویج و توسعه روستایی، روانشناسی اجتماعی و محیط زیست استفاده شد و براساس دیدگاه آنان اصلاحات لازم در پرسشنامه اعمال شد تا به تایید نهایی رسید. (۲) روایی سازه: این نوع روایی به این موضوع اشاره دارد که آیا نتایج حاصل از پژوهش با مفاهیم نظری مرتبط با موضوع پژوهش همخوانی دارند یا خیر. یکی از روش های بررسی روایی سازه استفاده از میانگین واریانس استخراجی (AVE) است که مقدار بالاتر از ۰/۵ از نظر آماری قابل قبول است. باتوجه به نتایج ارایه شده در جدول ۱ می توان گفت که پرسشنامه دارای روایی مناسب است.

به منظور سنجش پایایی نیز از دو روش استفاده شد. (۱) آلفای کرونباخ: مقدار آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ از نظر آماری قابل قبول می باشد. برای سنجش پایایی قبل از جمع آوری داده های اصلی پیش نویس پرسشنامه در میان ۲۰ نفر از جامعه آماری توزیع شد و در مرحله بعد اقدام به محاسبه آلفای کرونباخ شد. در این مرحله آیت مهایی که دارای پایایی پایینی بودند مورد بازنگری و اصلاح قرار گرفتند تا به تایید نهایی رسید. (۲). پایایی ترکیبی: این شاخص نشان می دهد که سؤالات مربوط به یک سازه چقدر با یکدیگر هماهنگ هستند. برخلاف آلفای کرونباخ که تمامی سؤالات را با اهمیت یکسان در نظر می گیرد، پایایی ترکیبی به سؤالاتی که بار عاملی بیشتری دارند، وزن بیشتری می دهد بنابراین، این روش دقیق تر است. مقدار پایایی ترکیبی بالاتر ۰/۶ از نظر آماری قابل قبول است. براساس نتایج ارایه شده در جدول (۱) می توان گفت ابزار پژوهش از پایایی مناسبی برخوردار است.

به منظور آنالیز داده ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی از نرم افزارهای SPSS و Smart PIs استفاده شد. در این پژوهش به منظور آزمون و استحکام چارجوب نظری از مدلسازی معادلات ساختاری استفاده شد. اجزای اصلی مدلسازی معادلات ساختاری شامل دو مرحله است: (۱) مدل اندازه گیری: این بخش از مدل، روابط میان متغیرهای پنهان (مانند عوامل اصلی) و متغیرهای مشاهده پذیر (مانند سؤالات پرسشنامه) را بررسی می کند. (۲). مدل ساختاری: این بخش نشان دهنده روابط علی میان متغیرهای پنهان است و چگونگی تأثیرگذاری آنها بر یکدیگر را مشخص می کند Smart PIs نسل سوم معادلات ساختاری است که به دلیل انعطاف زیاد و عدم نیاز به نرمالیده بودن داده ها به طور گسترده مورد استفاده محققین قرار می گیرد و در این پژوهش نیز مورد استفاده قرار گرفت.

نتایج

ویژگی های فردی و حرفه ای پاسخگویان

میانگین سن پاسخگویان ۴۵/۹۲ با انحراف معیار ۱۱/۴۴ سال بود به طوری پاسخگویان در دامنه سنی ۲۳ تا ۷۳ سال قرار داشتند. نتایج بررسی جنسیت پاسخگویان نشان داد ۹۰ درصد مرد بودند. اکثریت پاسخگویان یعنی ۳۶ درصد دارای تحصیلات راهنمایی بودند و تنها ۵/۶ درصد از پاسخگویان بی سواد بودند. میانگین تعداد اعضا و درآمد زراعی سالیانه به ترتیب ۵/۵۸ نفر و ۴۸۴/۰۷ میلیون تومان در سال بود. اکثریت اعضا یعنی ۹۴ درصد حداقل دوبرار با سیلاب مواجه شده بودند. علاوه بر این، نتایج نشان داد که ۶۵/۱ درصد از افراد در هیچگونه کلاس آموزشی مقابله با سیلاب شرکت نکرده اند.

آمایش فضا و ژئوماتیک

مدل اندازه‌گیری

در این مرحله قبل از آزمون فرضیات تحقیق باید به بررسی اعتبار مدل اندازه‌گیری پرداخته شود. جهت بررسی اعتبار این بخش باید چهار مرحله تک بعدی بودن نشانگرها، روایی و پایایی ابزار تحقیق، روایی تشخیصی بین سازه‌ها و معیار معیار یگانه دوگانه متغیرها پرداخته شود. در ادامه نتایج براساس این چهار مرحله ارائه می‌شود.

تک بعدی بودن نشانگرها: این مرحله براساس مقادیر بار عاملی و t مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. با توجه به جدول ۳ می‌توان گفت که مقادیر بار عاملی ارائه شده برای نشانگرهای انتخابی (بالتر از ۰/۵) و از لحاظ آماری در سطح خطای یک درصد ($P < 0.01$) معنادار بودند، این نتیجه بیانگر تأیید تک بعدی بودن نشانگرهای انتخابی است. بنابراین، می‌توان اظهار کرد که نشانگرهای انتخابی برای سنجش متغیرهای پژوهش به درستی انتخاب شده‌اند و دقیقاً همان مولفه را می‌سنجد.

روایی و پایایی: در این مرحله پایایی ترکیبی (CR)، آلفای کرونباخ و واریانس استخراج شده (AVE) بررسی می‌شود. با توجه به نتایج ارائه شده در جدول ۳، می‌توان گفت که پایایی ترکیبی تمام متغیرهای موجود در مدل پیشنهادی پژوهش بیشتر از ۰/۶۰ و ضریب آلفای کرونباخ آن‌ها نیز بالاتر از ۰/۷۰ بود؛ علاوه بر این، میانگین واریانس استخراج شده برای تمام متغیرهای مدل پیشنهادی پژوهش بیشتر از ۰/۵۰ بود. بنابراین، تمام متغیرهای نهفته مدل پیشنهادی پژوهش از پایایی و روایی مناسبی برخوردار بودند. این نتیجه حاکی از آن است که آیت‌های انتخاب شده برای اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش با دقت انتخاب شده و امکان تکرار آزمایش را فراهم می‌کند.

جدول ۱- نتایج برازش مدل اندازه‌گیری

متغیر	آیت‌ها	بار عاملی	t-value	روایی و پایایی
خودکارآمدی (Self-efficacy)	SE1	۰/۵۷۹	۱۲/۲۷۹	آلفای کرونباخ: ۰/۶۰ پایایی ترکیبی: ۰/۸۵ روایی همگرا: ۰/۷۷
	SE2	۰/۸۶۱	۴۹/۶۳۲	
	SE3	۰/۸۲۴	۳۱/۹۹۱	
	SE4	۰/۸۰۰	۳۳/۶۴۳	
هنجارهای اجتماعی (Social norms)	FE1	۰/۷۶۳	۲۶/۲۳۷	آلفای کرونباخ: ۰/۶۴ پایایی ترکیبی: ۰/۸۸ روایی همگرا: ۰/۸۲
	FE2	۰/۸۶۸	۴۷/۸۰۴	
	FE3	۰/۸۱۵	۳۰/۷۱۴	
	FE4	۰/۷۶۲	۲۳/۹۰۲	
تاب آوری (Resilience)	RE1	۰/۸۱۶	۴۶/۰۱۷	آلفای کرونباخ: ۰/۵۴ پایایی ترکیبی: ۰/۸۸ روایی همگرا: ۰/۸۳
	RE2	۰/۷۷۴	۳۲/۲۵۷	
	RE3	۰/۷۲۱	۲۸/۶۳۷	
	RE4	۰/۷۶۲	۲۹/۴۳۲	

	۱۷/۲۰۶	۰/۶۵۶	RE5	
	۱۶/۱۰۵	۰/۶۶۶	RE6	

روایی تشخیصی: روایی تشخیصی به میزانی اشاره دارد که یک آزمون با آزمون‌های دیگری که سازه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کنند، مرتبط نیست. در اینجا، یک سازه یک رفتار، نگرش یا مفهوم است، به ویژه آنچه که مستقیماً قابل مشاهده نیست. از لحاظ آماری در صورتی که جذر میانگین واریانس استخراج شده (AVE) بین متغیرهای پژوهش بزرگتر از همبستگی بین آن‌ها باشد، متغیرهای پژوهش دارای اعتبار تشخیصی مناسب هستند (Fornell and Larcker, 1981). براساس نتایج ارائه شده در جدول ۲؛ مشاهده شد که به طور کلی جذر میانگین واریانس استخراج شده برای متغیرهای پژوهش بین ۰/۷۳ تا ۰/۸۰ بود که بزرگتر از همبستگی بین آن‌ها ۰/۳۷ تا ۰/۵۲۱ بود. این نتیجه نشان داد که روایی تشخیصی متغیرهای موجود در مدل پیشنهادی پژوهش تأیید شدند بنابراین، سازه‌ها به درستی توسط گویه‌ها تعریف شده‌اند.

جدول ۲- بررسی روایی تشخیصی متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳
تاب‌آوری	۰/۷۳		
خودکارآمدی	۰/۵۲۱	۰/۷۷	
هنجارهای اجتماعی	۰/۴۱۳	۰/۳۷	۰/۸۰

ارزیابی یگانه دوگانه

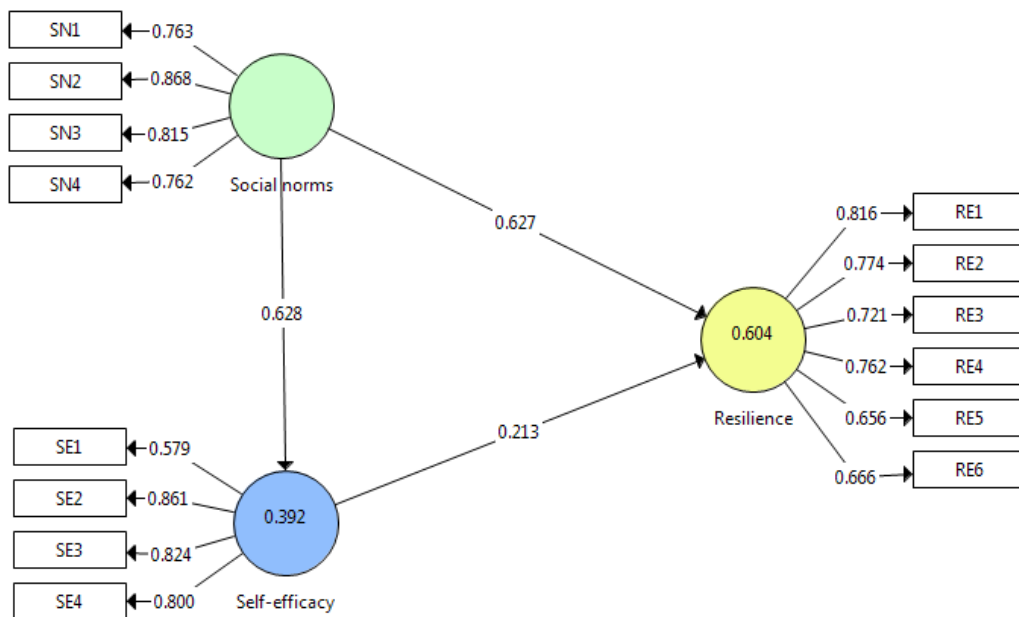
روش ارزیابی یگانه دوگانه به‌عنوان رویکردی نوین و دقیق برای سنجش روایی واگرا یا افتراقی میان گویه‌های سازه‌های مدل به‌کار گرفته شده است. این روش که جایگزین روش سنتی فورنل-لارکر شده، با مقایسه نسبت میان همبستگی‌های بین‌سازه‌ای و درون‌سازه‌ای، توانایی ابزار در تمایزگذاری میان مفاهیم مختلف را ارزیابی می‌کند. بر اساس معیار پیشنهادی هنسلر و همکاران (۲۰۱۵)، مقدار بهینه ارزیابی یگانه دوگانه باید کمتر از ۰/۸۵ باشد تا روایی افتراقی تأیید شود. نتایج جدول ۳ نشان داد که تمامی متغیرهای مدل دارای مقادیر ارزیابی یگانه دوگانه کمتر از ۰/۸۵ بوده‌اند، که این امر بیانگر آن است که سازه‌های مدل به‌خوبی از یکدیگر متمایز هستند و ابزار اندازه‌گیری از اعتبار تشخیصی مطلوبی برخوردار است. این یافته، در کنار نتایج حاصل از روش فورنل-لارکر، تأیید مضاعفی بر دقت و یگانگی سازه‌های مدل ارائه می‌دهد و نشان می‌دهد که مدل مفهومی پژوهش از نظر ساختاری و آماری قابل اتکا است.

جدول ۳- بررسی روایی تشخیصی متغیرهای پژوهش

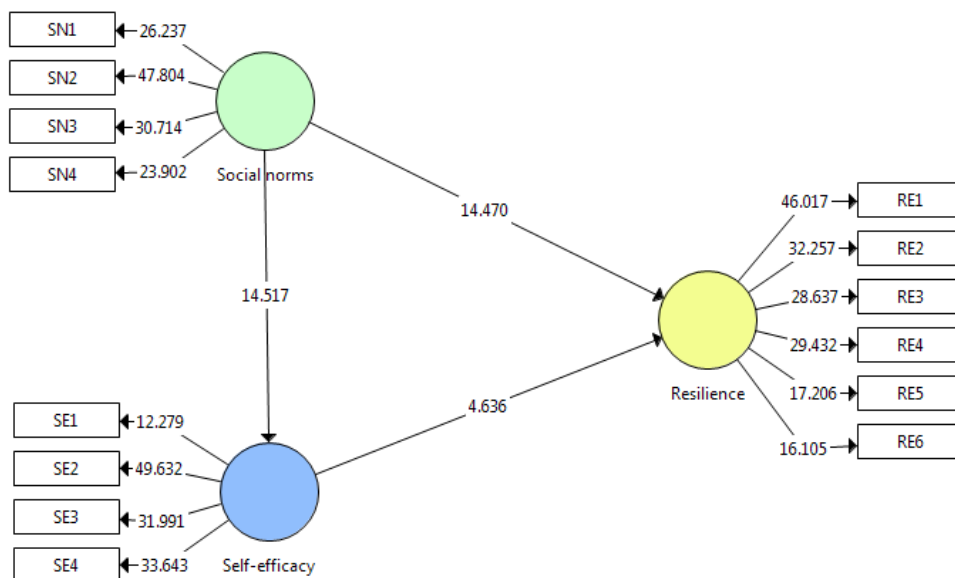
متغیرها	۱	۲	۳
تاب‌آوری			
خودکارآمدی	۰/۷۵		
هنجارهای اجتماعی	۰/۷۱	۰/۷۰	

آمایش فضا و ژئوماتیک

ارزیابی مدل ساختاری پژوهش: مدل ساختاری پژوهش در دو حالت استاندارد و معنی‌داری در شکل‌های ۳ و ۴ ارائه شده است. براساس نتایج ارائه شده متغیرهای تحقیق یعنی هنجارهای اجتماعی و خودکارآمدی قادرند که ۶۰/۴ درصد از واریانس تاب‌آوری خانوارهای روستایی مقابله با سیلاب را تبیین کند. علاوه بر این، نتایج نشان داد که متغیر هنجارهای اجتماعی قوی‌ترین متغیر اثرگذار در این زمینه بود.

شکل ۳- مدل پژوهش در حالت استاندارد

شکل ۴- مدل پژوهش در حالت معناداری

آزمون فرضیات تحقیق: قبل از آزمایش مدل ساختاری، از روش ضریب تورم واریانس (VIF) برای بررسی هرگونه خطای بالقوه به دلیل همبستگی زیاد بین متغیرهای پنهان استفاده شد. نتایج نشان داد که تمام مقادیر VIF (خارجی و داخلی) زیر آستانه بودند، که نشان دهنده عدم وجود مشکل چند خطی است. برای ارزیابی مدل ساختاری، این پژوهش از مراحل پیشنهادی (Hair et al., 2019) پیروی کرد. این مراحل شامل تخمین ضرایب مسیر (مقادیر β) و آماره t مربوط به آنها بود. بدین منظور از یک الگوریتم بوت استرپ با ۳۰۰ نمونه در تحلیل حداقل مربعات جزئی برای تعیین اهمیت آنها استفاده شد (جدول ۳). شایان ذکر است که دامنه مقدار β در بین +۱ تا -۱ است و مقادیر نزدیک به صفر نشان دهنده روابط ضعیف بین سازه‌ها است (Hair et al., 2017). نتایج نشان داد که تئوری مورد استفاده در این زمینه بسیار کارآمد است زیرا تمامی مسیرهای پیش‌بینی شده معنی‌دار شدند. علاوه بر این، متغیرهای این تئوری توانست ۶۰/۴ درصد از واریانس تاب‌آوری خانوارهای روستایی مقابله با سیلاب را تبیین نماید (جدول ۴).

جدول ۴- نتایج بررسی روابط تحقیق

R ²	نتیجه	مقدار t	بتا	بررسی اثرات
۰/۶۰۴	تایید	۱۴/۴۷۰	۰/۶۲۷	فرضیه ۱: هنجارهای اجتماعی ← تاب‌آوری
	تایید	۱۴/۵۱۷	۰/۶۲۸	فرضیه ۱: هنجارهای اجتماعی ← خودکارآمدی
	تایید	۴/۶۳۶	۰/۲۱۳	فرضیه ۱: خودکارآمدی ← تاب‌آوری

بحث

این پژوهش با هدف کلی اثر هنجارهای اجتماعی بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی شهرستان شوشتر در مقابله با سیلاب با نقش میانجی خودکارآمدی انجام شد. نتایج نشان متغیرهای تحقیق یعنی هنجارهای اجتماعی و خودکارآمدی قادرند که ۶۰/۴ درصد از واریانس تاب‌آوری خانوارهای روستایی مقابله با سیلاب را تبیین کند. علاوه بر این، نتایج نشان داد که متغیر هنجارهای اجتماعی قوی‌ترین متغیر اثرگذار در این زمینه بود. در این پژوهش به منظور آزمون فرضیات تحقیق از معادلات ساختاری استفاده شد. در ادامه به تحلیل فرضیات تحقیق پرداخته می‌شود.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که هنجارهای اجتماعی تأثیر معناداری بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مقابله با سیلاب (تأیید فرضیه اول) و همچنین بر خودکارآمدی آنان (تأیید فرضیه دوم) دارند. این نتایج بیانگر آن است که ساختارهای اجتماعی و فرهنگی موجود در جوامع روستایی، نقش کلیدی در توانمندسازی افراد برای مقابله با مخاطرات طبیعی ایفا می‌کنند. در تبیین این یافته‌ها، می‌توان گفت که هنجارهای اجتماعی به‌عنوان یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی، با تقویت پیوندهای اجتماعی، اعتماد متقابل و هنجارهای همکاری، زمینه‌ساز شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی مؤثر می‌شوند. این شبکه‌ها در زمان وقوع بلایا، دسترسی به منابع، اطلاعات و حمایت‌های اجتماعی را تسهیل کرده و در نتیجه موجب افزایش خودکارآمدی افراد می‌شوند (Abunywah et al., 2023). به‌عبارت دیگر، هنجارهای اجتماعی نه‌تنها رفتارهای جمعی را سامان می‌دهند، بلکه با ایجاد حس تعلق و مسئولیت‌پذیری، افراد را به مشارکت فعال در اقدامات پیشگیرانه و حفاظتی ترغیب می‌نمایند. مطالعات پیشین نیز بر این نکته تأکید دارند که ارتباطات اجتماعی قوی، جوامع را

آمایش فضا و ژئوماتیک

برای همکاری مؤثر، جمع‌آوری منابع و غلبه بر چالش‌هایی نظیر بلایا توانمند می‌سازد (Saz-Gil, 2021). در مقابل، تضعیف هنجارهای اجتماعی می‌تواند مانعی جدی برای مشارکت جمعی و اجرای اقدامات حفاظتی پیش از وقوع بحران باشد (Lukiyanto, 2020; Shiell, 2020). این امر نشان می‌دهد که تاب‌آوری نه تنها یک ویژگی فردی، بلکه محصول تعاملات اجتماعی و فرهنگی در سطح جامعه است. از سوی دیگر، خودکارآمدی به‌عنوان متغیر واسطه‌ای در این رابطه، نقش مهمی در تبیین چگونگی اثرگذاری هنجارهای اجتماعی بر تاب‌آوری ایفا می‌کند. افراد از طریق تعاملات اجتماعی خود، به اطلاعات مفید، فناوری، سرمایه و سایر منابع دسترسی پیدا می‌کنند که این عوامل بر تصمیم‌گیری‌های آنان در شرایط بحرانی تأثیرگذار است (Muringani et al., 2021). همچنین، هنجارهای اجتماعی می‌توانند افراد را به پذیرش مسئولیت در قبال محیط زندگی‌شان سوق دهند و رفتارهای حفاظتی آنان را به‌طور قابل توجهی تحت تأثیر قرار دهند (Xu et al., 2024). تعاملات بلندمدت میان گروه‌ها و هنجارهای اجتماعی، با تأثیرگذاری بر نگرش‌ها و باورهای فردی، موجب تغییر در تصمیمات و رفتارهای فردی می‌شوند (Cialdini et al., 1990). در این میان، هنجارهای بازدارنده اجتماعی نقش مهمی در هدایت رفتارهای فردی ایفا می‌کنند؛ به‌گونه‌ای که افراد با توجه به قضاوت‌های اجتماعی درباره رفتارهای قابل قبول، تحت تأثیر پاداش‌ها یا تنبیه‌های اجتماعی، رفتار خود را تنظیم می‌کنند (Zhang et al., 2023). بنابراین، مداخلات مبتنی بر هنجارهای اجتماعی به‌عنوان رویکردی مؤثر، کم‌هزینه و آسان برای مدیریت تغییر رفتار در جوامع شناخته می‌شوند و می‌توانند در سیاست‌گذاری‌های مرتبط با مدیریت بحران، تاب‌آوری و توسعه پایدار روستایی مورد استفاده قرار گیرند (Anderson et al., 2017). به‌طور کلی هنجارهای اجتماعی به‌عنوان قواعد نانوشته‌ای که رفتارهای فردی و جمعی را هدایت می‌کنند، در شرایط بحرانی به‌ویژه در جوامع روستایی که پیوندهای اجتماعی قوی‌تری دارند، نقش مهمی در بسیج منابع، تسهیل همکاری و تقویت حس همبستگی ایفا می‌کنند. این امر موجب می‌شود که خانوارها نه تنها در برابر سیلاب و آکنش سریع‌تری نشان دهند، بلکه در بازسازی و بازگشت به شرایط عادی نیز عملکرد بهتری داشته باشند. یافته‌ها نشان می‌دهند که هنجارهای اجتماعی از طریق تقویت خودکارآمدی، تاب‌آوری را به‌صورت غیرمستقیم نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند. این موضوع با نظریه بندورا درباره خودکارآمدی همخوانی دارد؛ به‌طوری‌که باور به توانایی فردی در مدیریت موقعیت‌های دشوار، عاملی تعیین‌کننده در رفتارهای مقابله‌ای مؤثر است. در جوامعی که هنجارهای حمایتی و مشارکتی قوی‌تری دارند، افراد احساس می‌کنند که در برابر بحران‌ها تنها نیستند و می‌توانند با اتکا به خود و دیگران، از پس مشکلات برآیند. با توجه به اینکه مداخلات مبتنی بر هنجارهای اجتماعی از نظر هزینه، اثربخشی و مقبولیت اجتماعی مزایای قابل توجهی دارند، می‌توان از آن‌ها به‌عنوان ابزارهایی کارآمد در طراحی برنامه‌های آموزشی، اطلاع‌رسانی و توانمندسازی جوامع محلی بهره گرفت. به‌ویژه، بهره‌گیری از رهبران محلی، نهادهای مردمی و شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به نهادینه‌سازی رفتارهای ایمن و تقویت تاب‌آوری کمک کند.

نتایج پژوهش نشان داد که خودکارآمدی اثر مثبت و معناداری بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مقابله با سیلاب دارد (تأیید فرضیه سوم). این یافته با مطالعات پیشین هم‌راستا بوده و بر اهمیت باور فرد به توانایی‌های خود در مواجهه با بحران‌ها تأکید دارد (Truelove et al., 2015; Kuruppu & Liverman, 2011; Baah et al., 2025; Savari).

آمایش فضا و ژئوماتیک

(et al., 2025). خودکارآمدی ادراک شده به معنای باور فرد نسبت به توانایی اش در پذیرش رفتارهای توصیه شده و انجام اقدامات لازم برای دستیابی به نتایج مطلوب است (Truelove et al., 2015). این باور تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله تجربیات گذشته، چالش‌های پیش‌بینی شده، محدودیت‌های زمانی، شرایط اقتصادی و سطح راحتی فرد قرار دارد (Collins et al., 2011; Savari et al., 2025). در واقع، افراد با سطح بالای خودکارآمدی، توانایی بیشتری در ارزیابی واقع‌بینانه چالش‌ها و یافتن راهکارهای عملی برای مقابله با آن‌ها دارند. تحقیقات پیشین نیز نشان داده‌اند که خودکارآمدی مقدمه‌ای ضروری برای انجام رفتارهای حفاظتی است؛ زیرا صرفاً آگاهی از ضرورت یک رفتار کافی نیست، بلکه فرد باید احساس کند که توانایی انجام آن رفتار را دارد (Ramezankhani et al., 2011). این موضوع به‌ویژه در شرایط بحرانی مانند سیلاب اهمیت بیشتری پیدا می‌کند، چرا که تصمیم‌گیری سریع و اجرای اقدامات مؤثر نیازمند اعتماد به نفس و باور به توانمندی‌های فردی است. از منظر روان‌شناختی، رفتار انسان بسیار پیچیده است و افراد با سطح بالاتری از اعتماد به نفس، معمولاً رفتارهای ایمن‌تری را در حفاظت از محیط و مقابله با خطرات به‌کار می‌گیرند (Damalas & Koutroubas, 2018). این امر نشان می‌دهد که خودکارآمدی نه تنها یک ویژگی فردی، بلکه یک عامل تعیین‌کننده در رفتارهای جمعی و اجتماعی در مواجهه با بلایا است. بر اساس نظریه فیشبین و آجرن (۲۰۰۵)، کنترل رفتاری ادراک شده زمانی تقویت می‌شود که فرد بیشتر بر فرصت‌ها و منابع موجود تمرکز کند تا بر چالش‌های بالقوه. این باورها حول عواملی شکل می‌گیرند که می‌توانند رفتار را تسهیل یا محدود کنند؛ از جمله مهارت‌ها، شایستگی‌ها، منابع مالی و زمانی، و همچنین حمایت اجتماعی و همکاری دیگران (Bermeo-Giraldo et al., 2023). در جوامع روستایی، دسترسی به این منابع و وجود شبکه‌های اجتماعی حمایتی می‌تواند نقش مهمی در تقویت خودکارآمدی و در نتیجه افزایش تاب‌آوری ایفا کند. بنابراین، تقویت خودکارآمدی باید به‌عنوان یکی از راهبردهای کلیدی در برنامه‌های آموزشی، توانمندسازی و مدیریت بحران در جوامع روستایی مدنظر قرار گیرد. این امر می‌تواند از طریق آموزش مهارت‌های مقابله‌ای، ایجاد فرصت‌های مشارکت اجتماعی، و فراهم‌سازی منابع لازم برای اقدام مؤثر در برابر بلایا تحقق یابد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پژوهش حاضر با تمرکز بر نقش هنجارهای اجتماعی و خودکارآمدی در تاب‌آوری خانوارهای روستایی شهرستان شوشتر در برابر سیلاب، به یکی از خلأهای مهم در ادبیات تاب‌آوری روستایی پاسخ داده است. برخلاف بسیاری از مطالعات پیشین که عمدتاً بر آسیب‌پذیری خانوارها تمرکز داشته‌اند، این تحقیق به‌طور خاص به شناسایی و تحلیل عوامل تقویت‌کننده تاب‌آوری پرداخته و نشان داده است که هنجارهای اجتماعی، به‌ویژه مؤلفه‌هایی چون اعتماد اجتماعی، مشارکت جمعی، و احساس تعلق به جامعه، نقش محوری در افزایش ظرفیت مقابله با بحران‌های طبیعی دارند. یافته‌ها حاکی از آن است که هنجارهای اجتماعی نه تنها به‌صورت مستقیم بر تاب‌آوری اثرگذارند، بلکه از طریق ارتقای خودکارآمدی فردی نیز این اثر را تقویت می‌کنند. خودکارآمدی، که به باور فرد نسبت به توانایی اش در مدیریت شرایط دشوار اشاره دارد، به‌عنوان یک متغیر میانجی، توانسته است مسیر اثرگذاری هنجارهای اجتماعی را تسهیل کند. این موضوع نشان می‌دهد که تاب‌آوری خانوارهای روستایی صرفاً یک ویژگی ساختاری یا اقتصادی نیست، بلکه به‌شدت تحت تأثیر عوامل روان‌شناختی و اجتماعی قرار دارد. از سوی دیگر، تبیین ۶۰/۴ درصد از واریانس تاب‌آوری توسط دو متغیر

آمایش فضا و ژئوماتیک

هنجارهای اجتماعی و خودکارآمدی، بیانگر قدرت تبیینی بالای مدل پژوهش است و نشان می‌دهد که سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه روستایی می‌توانند با تمرکز بر تقویت این دو عامل، گام‌های مؤثرتری در کاهش آسیب‌پذیری و افزایش پایداری جوامع روستایی بردارند. همچنین، شناسایی هنجارهای اجتماعی به‌عنوان قوی‌ترین متغیر اثرگذار، اهمیت سرمایه اجتماعی را در مدیریت بحران‌های طبیعی برجسته می‌سازد. در این راستا براساس نتایج تحقیق، پیشنهادهایی به صورت زیر ارائه می‌شود.

- طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی برای ارتقای خودکارآمدی خانوارها در مواجهه با بحران‌ها، به‌ویژه از طریق آموزش مهارت‌های تصمیم‌گیری و مدیریت اضطراری.
- تقویت نهادهای اجتماعی محلی مانند شوراهای روستایی، گروه‌های داوطلبانه و شبکه‌های همیاری برای افزایش مشارکت جمعی در اقدامات پیشگیرانه و واکنش به بحران.
- ایجاد بسترهای ارتباطی مؤثر برای انتقال اطلاعات و هشدارهای سریع در مواقع وقوع سیلاب، با بهره‌گیری از اعتماد و همکاری اجتماعی موجود در جامعه.

Reference

- Abdollahzadeh, G., & Sharifzadeh, M. S. (2023). Identifying the Determinants of Public Participation in Flood Risk Management: A Case Study of Flood-prone Rural Areas In Golestan Province, Iran. *Disaster Prevention and Management Knowledge (quarterly)*, 13(3), 318-335.
- Abunyewah, M., Erdiaw-Kwasie, M. O., Okyere, S. A., Thayaparan, G., Byrne, M., Lassa, J., ... & Maund, K. (2023). Influence of personal and collective social capital on flood preparedness and community resilience: Evidence from Old Fadama, Ghana. *International journal of disaster risk reduction*, 94, 103790.
- Abunyewah, M., Erdiaw-Kwasie, M. O., Okyere, S. A., Thayaparan, G., Byrne, M., Lassa, J., ... & Maund, K. (2023). Influence of personal and collective social capital on flood preparedness and community resilience: Evidence from Old Fadama, Ghana. *International journal of disaster risk reduction*, 94, 103790.
- Ahmadi, S., Ghanbari Movahed, R., Gholamrezaie, S., & Rahimian, M. (2022). Assessing the vulnerability of rural households to floods at pol-e Dokhtar region in Iran. *Sustainability*, 14(2), 762.
- AIDR, 2017. Managing the floodplain: a guide to best practice in flood risk management in Australia (Australian Disaster Resilience Handbook 7, in: Australian Institute for Disaster Resilience (AIDR), third ed. ed., 2017.
- Ajzen, I. and M. Fishbein. (2005). The influence of attitudes on behavior. The handbook of attitudes. Red. D. Albarracin, BT Johnson & MP Zanna. Mahwah: Erlbaum, 2005; 173-221.
- Akbar, M. S., & Aldrich, D. P. (2018). Social capital's role in recovery: evidence from

- communities affected by the 2010 Pakistan floods. *Disasters*, 42(3), 475-497.
- Alhassan, H., KWAKWA, P. A., & Adzawla, W. (2019). Farmers choice of adaptation strategies to climate change and variability in arid region of Ghana. *Review of Agricultural and Applied Economics (RAAE)*, 22(1340-2019-779), 32-40.
 - Ali, A., & Rahut, D. B. (2019). Localized floods, poverty and food security: empirical evidence from rural Pakistan. *Hydrology*, 7(1), 2.
 - Baah, C., Saleem, M. A., Greenland, S., Tenakwah, E. S., & Chakrabarty, D. (2024). Do the theories of planned behaviour and protection motivation provide probabilistic sufficient and necessary conditions for residential water conservation? Combined use of PLS-SEM and NCA. *Journal of Environmental Management*, 372, 123354.
 - Banshi, B. Amirian Zadeh, M. (2014). "Efficacy." First National Electronic Conference on Applied and Research Approaches in Humanities and Management, Tehran. [In Persian].
 - Birkmann, J., Jamshed, A., McMillan, J. M., Feldmeyer, D., Totin, E., Solecki, W., ... & Alegría, A. (2022). Understanding human vulnerability to climate change: A global perspective on index validation for adaptation planning. *Science of the Total Environment*, 803, 150065.
 - Bollinger, B., Gillingham, K. T., & Ovaere, M. (2020). Field experimental evidence shows that self-interest attracts more sunlight. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(34), 20503-20510.
 - Cao, J., Qiu, H., Morrison, A. M., & Wei, W. (2022). The role of social capital in predicting tourists' waste sorting intentions in rural destinations: Extending the theory of planned behavior. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(19), 12789.
 - Cialdini, R. B., Reno, R. R., & Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of personality and social psychology*, 58(6), 1015.
 - Coaffee, J., & Clarke, J. (2015). On securing the generational challenge of urban resilience. *Town Planning Review*, 249-255.
 - CRED, 2023 Disasters in Numbers: A Significant Year of Disaster Impact, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED), 2024 [Online]. Available: https://files.emdat.be/reports/2023_EMDAT_report.pdf. (Accessed 25 November 2024).
 - Dar, M. H., De Janvry, A., Emerick, K., Raitzer, D., & Sadoulet, E. (2013). Flood-tolerant rice reduces yield variability and raises expected yield, differentially benefitting socially disadvantaged groups. *Scientific reports*, 3(1), 3315.
 - Deressa, T. T., Hassan, R. M., Ringler, C., Alemu, T., & Yesuf, M. (2009). Determinants of farmers' choice of adaptation methods to climate change in the Nile Basin of Ethiopia. *Global environmental change*, 19(2), 248-255.
 - Devitt, L., Neal, J., Coxon, G., Savage, J., & Wagener, T. (2023). Flood hazard potential reveals global floodplain settlement patterns. *Nature Communications*, 14(1), 2801.
 - Goulao, M. F. (2014). "The Relationship between Self-Efficacy and Academic Achievement in Adults' Learners." *Athens Journal of Education*, 1(3). 237-246.
 - Hair, J., R. A., Babin, B., Black, W., 2009. *Multivariate Data Analysis*. Pdf. Aust.
 - Hair, J.F., Hult, G.T.M., Ringle, C.M., 2017. *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)*.

- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2022). Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, edited by: Portner, " H.-O., Roberts, D. C., Tignor, M., Poloczanska, E. S., Mintenbeck, K., Alegria, A., Craig, M., Langsdorf, S., Loschke, " S., Moller, " V., Okem, A., and Rama, B., Cambridge: Cambridge University Press.
- Islam, M. R., Ingham, V., Hicks, J., & Kelly, E. (2018). From coping to adaptation: Flooding and the role of local knowledge in Bangladesh. *International journal of disaster risk reduction*, 28, 531-538.
- Jalili-Bak, G., Bijani, M., Gholamrezai, S., & Momvandy, A. (2023). Analyzing rural people's resilience in the face of floodwater: Evidence from Iran. *Natural Hazards*, 118(2), 1595-1618.
- Kaur, M., Sultana, S., Ishaq, S., Saleem, S., Nahiduzzaman, K. M., Hewage, K., & Sadiq, R. (2025). Building a flood vulnerability index for Urban Resilience: Insights from Kelowna, British Columbia. *Journal of Urban Management*.
- Kuruppu, N., & Liverman, D. (2011). Mental preparation for climate adaptation: The role of cognition and culture in enhancing adaptive capacity of water management in Kiribati. *Global Environmental Change*, 21(2), 657-669.
- Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. *Current opinion in environmental sustainability*, 3(3), 164-168.
- Lukiyanto, K., & Wijayaningtyas, M. (2020). Gotong Royong as social capital to overcome micro and small enterprises' capital difficulties. *Heliyon*, 6(9).
- Marschke, M. J., & Berkes, F. (2006). Exploring strategies that build livelihood resilience: a case from Cambodia. *Ecology and Society*, 11(1).
- Mohuya, F. A., Walsh, C. L., & Fowler, H. J. (2025). Urban flood risk management through the lens of citizen science: A case study on the two city corporations' area of Dhaka. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 105405.
- Munich, R. E. (2022). Risks from floods, storm surges and flash floods. Retrieved from Munich RE: <https://www.munichre.com/en/risks/natural>.
- Muringani, J., Fitjar, R. D., & Rodríguez-Pose, A. (2021). Social capital and economic growth in the regions of Europe. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 53(6), 1412-1434.
- Mustafa, A., Bruwier, M., Archambeau, P., Erpicum, S., Piroton, M., Dewals, B., & Teller, J. (2018). Effects of spatial planning on future flood risks in urban environments. *Journal of environmental management*, 225, 193-204.
- Nyam, Y. S., Modiba, N. T. S., Ojo, T. O., Ogundeji, A. A., Okolie, C. C., & Selelo, O. T. (2024). Analysis of the perceptions of flood and effect of adoption of adaptation strategies on income of informal settlements of Mamelodi in South Africa. *Climate Services*, 34, 100468.
- Pandey, C. L. (2019). Making communities disaster resilient: Challenges and prospects for community engagement in Nepal. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 28(1), 106-118.

- Raskauskas, J. Rubiano, S. Offen, I. Wayland, A. K. (2015). "Do social self-efficacy and self-esteem moderate the relationship between peer victimization and academic performance?." *Social psychology of education*, 18: 297–314.
- Saz-Gil, I., Bretos, I., & Díaz-Foncela, M. (2021). Cooperatives and social capital: A narrative literature review and directions for future research. *Sustainability*, 13(2), 534.
- Schunk, D. H. Pintrich, P. R. Meece, J. L. (2010). "Motivation in Education: Theory, research, and applications (3rd Ed.)." NJ Pearson.
- Semnan, A. F., Maqsood, T., & Venkatesan, S. (2023). Identification of motivating factors to help decision-making to minimise flood risk by applying private mitigation measures. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 97, 104038.
- Seyed Akhlaghi, S. J., & Taleshi, M. (2018). Improving the resilience of local communities; Future Strategy for dealing with drought Case study: Hablehrood watershed. *Iran Nature*, 3(3), 60-68.
- Shen, L., Wen, J., Zhang, Y., Ullah, S., Cheng, J., & Meng, X. (2022). Changes in population exposure to extreme precipitation in the Yangtze River Delta, China. *Climate Services*, 27, 100317.
- Shiell, A., Hawe, P., & Kavanagh, S. (2020). Evidence suggests a need to rethink social capital and social capital interventions. *Social science & medicine*, 257, 111930.
- Steese, S. DoUette, M. Phillips, W. Hossfeld, E. Matthews, G. Taormina, G. (2006) "Understanding Girls' Circle as an Intervention on Perceived Social Support, Body Image, Self Efficacy." *Locus of Control, and Self Esteem Adolescence*, 41(161):55-57
- Sungur, S. Gungoren, S. (2009). "The Role of Classroom Environment Perceptions in Self-Regulated Learning and Science Achievement." *Elementary Education Online*, 8(3), 883-900.
- Thennakoon, J., Findlay, C., Huang, J., & Wang, J. (2020). Management adaptation to flood in Guangdong Province in China: Do property rights Matter?. *World Development*, 127, 104767.
- Tiwari, S., Lane, M., & Alam, K. (2019). Do social networking sites build and maintain social capital online in rural communities?. *Journal of rural studies*, 66, 1-10.
- Torabbeigi, M., Akbari, H., Adibzade, M., & Abolfathi, S. (2024). Modeling wave dynamics with coastal vegetation using a smoothed particle hydrodynamics porous flow model. *Ocean Engineering*, 311, 118756.
- Truelove, H. B., Carrico, A. R., & Thabrew, L. (2015). A socio-psychological model for analyzing climate change adaptation: A case study of Sri Lankan paddy farmers. *Global Environmental Change*, 31, 85–97.
- Valois, R. F. Zullig, K. J. Revels, A. A. (2017). "Aggressive and violent behavior and emotional self-efficacy: Is there a relationship for adolescents?" *Journal of school health*, 87 (4), 269-277.
- Xu, Z., Xu, J., Li, S., & Wang, C. (2024). The influencing factors of residents' willingness to pay in marine ecological restoration: the integration of the theory of planned behavior and social capital theory. *Marine Policy*, 161, 106031.
- Zhang, Z., Yang, A., & Wang, Y. (2023). How do social capital and village-level organizational trust affect farmers' climate-related disaster adaptation behavior? Evidence from Hunan Province, China. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 99,

104083.

- Zhou, H., Wang, J. a., Wan, J., & Jia, H. (2010). Resilience to natural hazards: a geographic perspective. *Natural hazards*, 53(1), 21-41.
- Zimmerman, B. J. (2008). "Investigating Self-regulation and Motivation: Historical Background, Methodological Developments and Future Prospects." *American Educational Reaserch Journal*, 45(1), 166-183.
- Zobayri, H. Karimi, Z. (2013). "The effect of social cohesion on economic development (cross-country study with panel data approach)." *Journal of Economic Growth and Development Research*, 14(14), 41. [In Persian].